

Simion Retegan, *Parohii, biserici și preoți greco-catolici din Transilvania la mijlocul secolului al XIX-lea (1849-1875). Mărturii documentare*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2006, 484 p.

Lucrarea de față este o ediție de documente ce oglindește viața oamenilor satelor la mijlocul secolului al XIX-lea, oferind cercetătorilor informații inedite cu privire la istoria rurală transilvăneană, istoria mentalităților specifice lumii satelor, istoria Bisericii Greco-Catolice, precum și aspecte legate de sociologie, psihologie, demografie. Acest volum poate fi înscris într-o amplă serie de restituiri, dat fiind că vine să completeze lucrări mai vechi ale autorului⁴.

Simion Retegan, în calitate de cercetător științific în cadrul Institutului de Istorie "George Barițiu" din Cluj-Napoca, a manifestat un real interes pentru istoria Bisericii Greco-Catolice din Transilvania, publicând lucrări de referință ce reflectă viața și activitatea preoților uniți din mediul rural.

De altfel, în capitolul introductiv al lucrării de față autorul afirmă că, dată fiind preponderența agrară a societății ardeleni (93,5% din totalul populației locuia în 1850 la sat), toate instituțiile Transilvaniei emit documente care, direct sau indirect, se referă la viața satului. Prin selecția de documente operată, intenția sa este aceea de a pune în lumină satul ca organism social și, în acest sens, documentele bisericești au meritul de a oglindi cel mai fidel omul ca individ, capacitatea sa de a relaționa și de a se implica în proiectele comunitare locale (ridicarea unei biserici/școli și dotarea materială a acesteia, stabilirea salariului pentru învățător etc), viața familială a sătenilor cu toate dramele pe care le implică, prejudecățile, modul lor de a gândi și acționa, situația lor financiară.

Obiectivul pe care autorul și-l propune este acela de a evidenția actele cu caracter comunitar cu un grad cert de repetabilitate care pot fi considerate semnificative pentru anumite aspecte tipice realităților rurale transilvănene din perioada 1850-1875. Cele 420 de documente ale ediției de față provin din parohii greco-catolice din diecezele Blaj, Gherla și, parțial, Lugoj (Vicariatul Hațeg). Ele sunt scrise de colectivitățile sătenești, întărite cu sigiliile acestora și ale preoților sau de reprezentanți ai Bisericii Unite (preoți, protopopi etc.).

Documentele selectate de autor sunt acte de donație, individuale sau colective hărăzite bisericii locale, preotului-paroh sau școlii confesionale, contracte de împrumut, contracte încheiate între comunitatea satească și preot/învățător prin care se stabilesc obligațiile și drepturile fiecăreia dintre cele două părți, acorduri, proteste, adeveriri parohiale, plângeri parohiale și petiții. Cele mai numeroase documente și cele mai consistente din punct de vedere informațional sunt plângerile parohiale și petițiile, ambele având un pronunțat caracter revendicativ, cu o expunere amplă a motivelor și fără a respecta într-un total un formular diplomatic prestabilit. Plângerile parohiale se referă la preoți și ceilalți slujbași ai bisericii, la așezământul ecleziastic și înzestrarea sa materială, la casele parohiale, pământurile și sursele de venituri bisericești, la întreținerea școlii și a învățătorului și la unele chestiuni de ordin spiritual. În ceea ce privește petițiile adresate de săteni forurilor ecleziastice, acestea oglindesc cel mai fidel mentalul colectiv, prin nevoile invocate de săteni și prin solicitările pe care le fac pentru depășirea acestor lipsuri.

⁴ *Satul românesc din Transilvania, ctitor de școală (1850-1867)*, Cluj-Napoca, 1994 și *Sate și școli românești din Transilvania la mijlocul secolului al XIX-lea (1867-1875)*, Cluj-Napoca, 1994.

Documentele reflectă, direct sau indirect, modul în care marile evenimente istorice ce marchează a doua jumătate a secolului al XIX-lea produc efecte asupra lumii satului; este vorba despre desființarea iobăgiei, măsură ce determină o profundă transformare a comunităților rurale. Un alt moment de răspântie îl constituie semnarea Pactului Dualist (1867), cu toate consecințele politice și sociale pe care le implică.

Volumul de față oferă, așadar, cititorului posibilitatea de a urmări derularea unor procese istorice de anvergură prin prisma efectelor pe care le produc, în timp, asupra locuitorilor satelor românești transilvănene, determinând transformări profunde asupra mentalului colectiv rural. Pe de altă parte, documentele reflectă felul în care evoluează Biserica Greco-Catolică din punct de vedere instituțional, raporturile ierarhice existente în cadrul acestei instituții, locul pe care parohia îl ocupă în sistem, modul de organizare a acestei unități ecleziastice-nucleu și felul în care “mica biserică” influențează “marea Biserică”. Un alt aspect demn de analizat pe marginea documentelor este felul în care se modifică statutul preotului-paroh într-o perioadă caracterizată prin imixtiunea tot mai puternică a Statului în chestiuni de ordin bisericesc.

Lucrarea este riguros elaborată, respectând metodologia științifică de redactare a unei ediții de documente. Volumul cuprinde o amplă introducere ce prezintă în mod argumentat scopul lucrării, urmând rezumatele documentelor, lista abrevierilor care apar în documente și lista abrevierilor care apar în note, documentele în sine, o anexă și indicii de loc. Este de remarcat faptul că autorul redă în mod fidel textul documentelor prezentate, fără trunchieri sau adăugiri, iar notele explicative ce le însoțesc completează în mod fericit conținutul acestora, clarificând anumite aspecte, cum ar fi localizarea așezărilor rurale, prezentarea unor informații complementare celor din text etc.

Inițiativa autorului de a pune în circuitul științific un valoros volum informațional este meritorie. Totodată, în întocmirea ediției de documente prezentate, autorul dă dovadă de profesionalism, vaste cunoștințe de ordin istoric-social și multă dăruire.

Elena Mușat

Mirela Andrei-Popa, Aurelia Mariana Dan, Școală și Biserică. Circularele școlare din vicariatul Rodnei (1850-1918), vol. I, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2008, 282 p.

Lucrarea, datorată cercetătoarelor Mirela Andrei-Popa (cercetător doctor la Institutul de Istorie “George Barițiu” din Cluj-Napoca) și Aurelia Mariana Dan (doctorand la Universitatea “Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Istorie), se înscrie pe linia deschisă după 1989, aceea de a se edita corpusuri de documente despre trecutul graniței născădune.

Este cu atât mai meritoriu acest fapt cu cât abordarea fenomenelor din trecut a fost și încă mai este tributară în zonă și în preocupările celor care se apleacă spre studiarea trecutului ei, tradiției deschise și impuse, cu o remarcabilă putere de influență până în zilele noastre, de realizatorii publicației interbelice “Arhiva Someșană”. Despre caracterul științific al acestei publicații nu trebuie să mai amintim, definindu-se prin cuvintele unuia dintre colaboratori, Anton Coșbuc, care arăta în 1953 că “sunt atâtea goluri de umplut, lipsuri de înlăturat, încât te cuprinde disperarea. Modul neștiințific de a trata problemele îl